

Satyrium w-album

Almsnabbvinge

Fjärilar, Dagfjärilar

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Nära hotad (NT)
A3bce+4bce

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Lycaenidae (juvelvingar), **Släkte:** *Satyrium*, **Art:** *Satyrium w-album* - almsnabbvinge (Knoch, 1782) **Synonymer:** *Papilio w-album* Knoch, 1782, *Nordmannia w-album* (Knoch, 1782), *Strymonidia w-album* (Knoch, 1782)

Kännetecken

En liten dagfjäril som oftast ses fladdra omkring i det övre bladverket av almar. De bruna vingöversidorna visas bara i flykten. Den skiljer sig främst från de övriga snabbvingarna genom den fina vita teckningen som står skarpt mot den mörkbruna bakgrunden på undersidan, samt genom att de rödaktiga halvmånarna vid bakvingens utkant endast finns på nedre hälften. Den vita linjen på bakvingen börjar nära mitten av bakvingens överkant och sneddar mot bakhörnet där den bildar den W-teckning som gett arten dess namn. Hos de övriga snabbvingarna börjar den vita linjen närmare utkanten av bakvingens överkant. Vingspann 26-32 mm.

Utbredning och status

Almsnabbvinge har under de senaste 30 åren stärkt sin ställning norrut i Sverige. Samtidigt har den minskat i Danmark och Sydsverige till följd av almsjukan. I Skåne har idag flera av naturreservaten där skogsalm, *Ulmus glabra*, tidigare var det dominerande trädslaget inga levande äldre almar kvar. Fram till 1950-talet var almsnabbvinge påträffad från Skåne till Värmland: Degerfors, Dalarna: Falun, Gästrikland: Ockelbo och Hälsingland: Bollnäs. I Närke och Dalsland noterades arten först under 1960-talet, vilket dock kan bero på att den där tidigare förbisetts. I viss mån kan spridningen norrut ha skett under historisk tid genom förflyttning av almar från handelsträdgårdar till parkanläggningar och alléer i städer och samhällen. Hur som helst har almsnabbvinge utanför Sydsverige och kustområdena varit beroende av människans plantering av skogsalm i öppna och solexponerade miljöer. Som ursprungligt spontan växer skogsalm i raviner, på öar i forsar och i rasbranter norrut till Jämtland och sydligaste Lappland. Idag är det svårt att avgöra vilka almbestånd i Syd- och Mellansverige som är ursprungliga genom att förökningen från planterade träd till omgivande skogar skett under många hundra år. Almens underart *U. glabra montana* som förekommer norrut har genomsnittligt mindre blad. Fynden på Artportalen från 2000-talet visar att almsnabbvinge ännu är utbredd inom hela sitt kända utbredningsområde och faktiskt utvidgat detta norrut till trakterna väster om Hudiksvall i Hälsingland och i Medelpad finns den idag på flera lokaler runt Sundsvall. Möjligen kan man vid en jämförelse med prickkartan från 1950-talet utläsa att arten minskat från västra Blekinge till Kalmartrakten, men ännu inte påtagligt i Skåne. Den har alltid varit något lokal och ganska svår att påträffa vid låg populationstäthet. I Norge är arten lokal och tämligen sällsynt i kustnära områden från Aust-Agder till Östfold och det inre av Oslofjorden. I Danmark är arten påträffad i landets alla distrikt, men glesare i Syd- och Västjylland där alm är sparsam. I Finland är arten nyetablerad, först i Åbo, men senare med spridning längs sydkusten i Nyland till området runt Helsingfors. Utbredningen i Europa omfattar alla länder i Syd- och Mellaneuropa med nordgräns i norra England och Norden. Världsutbredningen är bicentrisk med utbredningen i Europa till Uralbergen och Turkiet helt separerad från utbredningen i Japan, Sachalin, östra Manchuriet och Primorjeregionen.

Ekologi

Almsnabbvinge är främst knuten till skogsalm men kan mer undantagsvis även leva av lundalm, *U. minor*, och sannolikt också på den sällsynta vresalm, *U. laevis*. Fjärilarna flyger under en ganska kort och koncentrerad period som vanligen infaller under juli, men är utsträckt från slutet av juni till mitten av augusti. Hanarna som är mer kortlivade bildar lekar runt solexponerade trädtoppar. Då en ny fjäril anländer till gruppen virvlar alla närvarande hanar upp i revirstrider om den mest attraktiva platsen i trädet. Honor söker sig till dessa lekar där de blir parade. Dessa besöker i högre utsträckning också vissa högväxta blommor, främst tistlar, bl.a. kärrtistel, *Cirsium palustre*, men också planterade buskar som snöbär, *Symphoricarpos albus*, och liguster, *Ligustrum vulgare*. I huvudsak livnar sig fjärilarna av bladlössens sockerhaltiga spillning på trädens löv och behöver då inte lämna sitt habitat bland trädens toppar. År 2010 påträffade författaren en hona så sent som 23 augusti. Detta var på en planterad solitär alm på 185 m ö. h. i Västmanland, Guldsmedshyttan. Normalt håller sig arten i Mellansverige till lägre nivåer. Honan placerar äggen enstaka eller parvis i grenklykor eller intill knoppnlag. Larven övervintrar färdigutvecklad i sitt äggskal och bryter detta under våren så snart blomknopparna börjar spira. Senare livnar den sig främst av bladknoppar. Förpuppningen sker med en gördeltråd fäst runt en gren. Larven byter under tillväxten färg för att uppnå bättre kamouflage, från bladets gröna till barkens bruna färg. Sannolikt skapar predation från fåglar av både larver och puppor ett täthetsberoende vilket gör att livskraftiga populationer av almsnabbvinge bara finns på platser med många friska almar eller där träden står så isolerat att de i mindre grad tilldrar sig födosökande fåglar med denna art som specialitet. Almsnabbvinge är hårdig mot vindexponerade miljöer, men undviker de mest utsatta på västkusten där stormar ofta leder till saltpålagring på trädens bark.

Hot

Arten hotas främst av almsjukan som nu dödat almar i stor skala i ca 30 år. Man anser också att almsjukan sprids av större och mindre almsplintborre, *Scolytus triarmatus* och *laevis*, som utvecklas under barken på de döende träden, då dessa näringssöker genom att gnaga i barken på nya träd. Den större arten är relativt sydlig och värmekrävande med nordgräns i de mer låglänta Hjälmars- och Mälarbäckena. Den mindre arten är den enda i Västsverige och utbredningen för övrigt når nordligare, upp till södra Dalarna. I Västmanland är almsjukans utbredning ännu mycket distinkt med nästan samtliga äldre almar sedan en tid dödade i trakterna av Arboga, Köping och Västerås medan inga sjuka träd ännu under 2000-talet påträffats i Lindesberg och Fagersta. Angripna äldre almar överlever mycket sällan. Almen är dock ett seglivat träd som ofta kan regenerera sig genom stubbskott (främst på yngre och medelålders träd), men idag når de alltmer sällan fröproducerande ålder innan de angrips av almsjukan. På sikt innebär detta att almen minskar sin andel i landskapets trädbestånd och konkurreras ut av andra mer livskraftiga trädslag. Almsjukan har idag också gjort trädslaget impopulärt som park- allé- och vårdträd. Nordgränsen för almsjukan i Mellansverige går idag i gränslandet mellan skogsbygderna och slättlandet i Närke, Västmanland och Uppland. Med fortsatt global uppvärmning är risken stor att almsplintborre sprider sig längre norrut och flyttar sjukdomens nordgräns med sig. Lundalm såg länge ut att vara förskonad från almsjukan, men under senare år har sjukdomen överförts även till denna art på vilken andra arter almsplintborrar utvecklas.

Åtgärder

Det är viktigt att försöka hejda onödig utrensning av skogsalm på grund av almsjukan. På sikt kan det möjligen uppstå mer resistent populationer av trädet. Mindre träd kan gärna föryngras på samma vis som hassel som ofta kapas nära markytan och då utvecklas i buskform. Almsnabbvingens status bör övervakas noga i hela landet, liksom almsjukans spridning norrut. I England har almsnabbvinge sedan 1980-talet blivit en lokal och sällsynt art genom almsjukans spridning. Samma tendens har senare noterats i Danmark och vi måste förvänta oss att samma utveckling kommer att drabba oss i Sverige.

Litteratur

- Aarvik, L., Hansen, L.-O. & Kononenko, V. 2009. *Norges sommerfugle - Håndbok over Norges dagsommerfugler og nattsvärmere*. Norsk Entomologisk forening, Oslo.
- Ehnström, B. & Axelsson, R. 2002. *Insektsnag i bark och ved*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.
- Eliasson, C.U., Ryrholm, N., Holmer, M., Jilg, K. & Gärdenfors, U. 2005. *Nationalnyckeln till Sveriges flora och fauna. Fjärilar: Dagfjärilar, Hesperidae-Nymphalidae*. ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Geiger, W. 1987. *Les papillon de jour et leurs biotopes; Espèces, dangers qui les menacent, protection*. Ligue Suisse pour la Protection de la Nature. Fotorotar AG, Egg.
- Nordström, F. 1943. Förteckning över Sveriges storfjärilar. *Catalogus Insectorum Sueciae. Opusc. ent.* 8: 59-120.
- Nordström, F., Opheim, M. & Valle, K.J. 1955. *De fennoskandiska dagfjärilarnas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Stoltze, M. 1996. *Danske dagsommerfugle*. Gyldendal, Köpenhamn.
- Thomas, J.A. & Lewington, R. 1991. *Butterflies of Britain and Ireland*. Dorling Kindersley Limited, London.

Författare

Claes U. Eliasson 2011. Rev. Claes U. Eliasson 2012.